

Əlaqəli Tərəflər və Xüsusi Sahələr

BAS 550, BAS 540, BAS 501, BAS 570

Accredo Audit MMC-nin Direktor-auditoru Kərimov Şamxal Vəli oğlu

Niyə Bu Sahələr Xüsusi Diqqət Tələb Edir?

Əlaqəli tərəflər və xüsusi audit sahələri. Bu mövzular təsadüfən bir araya gəlmir — onları birləşdirən ortaq cəhət var: hamısı **yüksək təbii riskə, yüksək qeyri-müəyyənliyə** və **rəhbərliyin təsirinə açıq olması** ilə seçilir. Keyfiyyətə nəzarət yoxlamaları göstərir ki, auditorlar ən çox məhz bu sahələrdə çətinlik çəkir və ən ciddi nöqsanlar buradan çıxır. Bu sahələrin "xüsusi" adlandırılmasının səbəbi odur ki, burada standart, mexaniki prosedurlar kifayət etmir. Rəqəm düzgün görünə bilər, sənəd mövcud ola bilər, lakin əsl sual başqadır: bu əməliyyat həqiqətən nə üçün baş verib, bu təxmin nə qədər etibarlıdır, bu münasibət düzgün açıqlanıbmı? Bütün bunlar peşəkar skeptisizm tələb edir.

Geniş və Mürəkkəb Münasibətlər

Əlaqəli tərəf münasibətləri şəbəkə şəklində qurulmuş, dolay sahiblik və ortaq nəzarət əlaqələri ilə geniş və mürəkkəb ola bilər. Müəssisənin informasiya sistemləri çox vaxt əlaqəli tərəf əməliyyatlarını ayrıca müəyyən edib toplamaq üçün qurulmur — bu əməliyyatlar adi əməliyyatların içində "itə" bilər.

Bazar Şərtlərinə Uyğunsuzluq

Əlaqəli tərəf əməliyyatları bazar şərtlərinə (arm's length) uyğun aparılmaya bilər — qiymət, faiz və ya şərtlər müstəqil tərəflər arasında olduğundan fərqli ola bilər.

Təbii Məhdudiyət

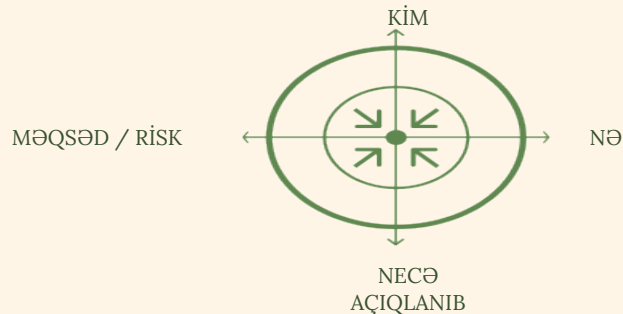
Hətta düzgün planlaşdırılmış audit belə bütün əlaqəli tərəfləri aşkar etməyə zəmanət vermir. Rəhbərlik bəzən əlaqədən xəbərsiz olur, bəzən isə qəsdən gizlədir.

Kritik Məqam

Əlaqəli tərəflər auditor üçün yalnız açıqlama riski yaratmır. Onlar eyni zamanda rəhbərliyin nəzarəti aradan qaldırması, aktivlərin yönəldilməsi və maliyyə nəticələrinin manipulyasiyası üçün istifadə edilə bilər. Buna görə əlaqəli tərəflər üzrə audit prosedurları çox vaxt BAS 240 üzrə fırıldağ risklərinin qiymətləndirilməsi ilə birlikdə nəzərdən keçirilir.

BAS 550: Əlaqəli Tərəflərin Müəyyən Edilməsi

BAS 550-nin məntiqini üç sualda yığmaq olar: əlaqəli tərəflər kimlərdir (müəyyən etmə), onlarla hansı əməliyyatlar olub və bu əməliyyatlar normaldır (məhiyyət və şərtlər), bu münasibətlər və əməliyyatlar düzgün uçota alınıb və açıqlanıbmı (uçot və açıqlama). Yaddaş açarı: əlaqəli tərəf auditinin üç açar sözü — **KİM** (münasibət) → **NƏ** (əməliyyat və şərtlər) → **NECƏ AÇIQLANIB**.

Standart auditorun qarşısına bir sıra konkret addımlar qoyur:

<p>Risk Qiymətləndirmə Prosedurları Komanda müzakirəsində əlaqəli tərəflər vasitəsilə yaranı biləcək təhrif və fırıldaq riskini müzakirə etmək; rəhbərlikdən əlaqəli tərəflərin kimliyi və onlarla əməliyyatlar barədə sorğu aparmaq; müəssisənin bu münasibətləri necə idarə etdiyini anlamaq.</p>	<p>Audit Boyu Ayıqlıq Sənədləri və qeydləri yoxlayarkən açıqlanmamış əlaqəli tərəf əlamətlərinə diqqət yetirmək — bank təsdiqləri, müqavilələr, iclas protokolları, qeyri-adi əməliyyatlar.</p>
<p>Əvvəllər Müəyyən Edilmiş Əlaqəli Tərəf Aşkar Olanarsa Komandaya bildirmək, riski yenidən qiymətləndirmək və münasibətin niyə açıqlanmadığını araşdırmaq.</p>	<p>Normal Fəaliyyət Gedişatından Kənar Əhəmiyyətli Əməliyyatlar Müqavilələri yoxlamaq, biznes məntiqini qiymətləndirmək (bu, fırıldaq əlamətidirmi?), səlahiyyət və təsdiqi yoxlamaq.</p>
<p>Bazar Şərtləri İddiasının Təsdiqlənməsi Rəhbərlik əməliyyatın bazar şərtləri ilə aparıldığını iddia edirsə, bu iddianı dəstəkləmək üçün kifayət qədər və uyğun audit sübutu toplamaq.</p>	<p>Yazılı Təqdimatlar (BAS 580) və Sənədləşdirmə (BAS 230) Rəhbərlik bütün əlaqəli tərəfləri açıqladığını və onları düzgün uçota alıb açıqladığını təsdiqləyir — lakin bu, digər sübutu əvəz etmir. Müəyyən edilmiş əlaqəli tərəflərin adlarını və münasibətlərin məhiyyətini sənədləşdirmək.</p>

Əsas prinsip: Əlaqəli tərəflərin müəyyən edilməsi yalnız rəhbərliyin verdiyi siyahı ilə bitmir. Auditor müstəqil mənbələrdən (qeydiyyat reyestrleri, bank məlumatları, protokollar, müqavilələr) təsdiq axtarmalıdır. Zəncir: əlaqəli tərəf əməliyyatlarını müəyyən et → şərtləri qiymətləndir → biznes məntiqini araşdır → uçot və açıqlamanı yoxla → idarəetməyə bildir.

Uçot Təxminləri – BAS 540

Uçot təxmini öz mahiyyətinə görə qeyri-müəyyəndir. BAS 540 təxminləri üç təbii risk amili ilə qiymətləndirməyi tələb edir: **təxmin qeyri-müəyyənliyi**, **mürəkkəblilik** və **subyektivlik**. Subyektivlik isə rəhbərlik qərəzliliyinə qapı açıq. Auditor əvvəlcə müəssisənin təxmini necə hesabladığını anlamalı, sonra ona uyğun cavab verməlidir.

Üç Mümkün Yanaşma

1 Rəhbərliyin Prosesini Test Etmək

Rəhbərliyin təxmini necə hazırladığını test etmək — fərziyyələri, metodologiyanı və məlumat mənbələrini yoxlamaq.

2 Auditorun Öz Diapazonunu Hazırlamaq

Auditorun öz nöqtəvi qiymətini və ya diapazonunu hazırlamaq və rəhbərliyin nəticəsi ilə müqayisə etmək.

3 Hesabat Tarixindən Sonrakı Hadisələr

Hesabat tarixinə qədər baş vermiş hadisələrdən sübut əldə etmək.

❑ Sonda isə "geri çəkilib baxma" (stand-back) tələbi var: auditor toplanmış sübutların təxmini bütövlükdə dəstəkləyib-dəstəkləmədiyini və açıqlamanın adekvat olduğunu qiymətləndirir.

Auditorun Əsas Sualı

Rəhbərlik **yanlır**, yoxsa **qərəzlidir**? İki müəssisə eyni təxmini istifadə edə bilər. Birində fərziyyə sadəcə optimistdir, digərində isə rəhbərlik nəticəni istədiyi istiqamətə yönəltməyə çalışır. Auditorun vəzifəsi məhz bu fərqi — sadə yanılma ilə qəsdli qərəzlilik arasındakı fərqi — müəyyən etməkdir. BAS 540-ın fəlsəfəsi budur.

ABCD MMC — Tipik Təxminlər

- Əsas vəsaitlərin faydalı ömrü (amortizasiya) — məsələn, 10 il qəbul edilmişsə, auditor bu fərziyyəni əvvəlki illər, sənaye təcrübəsi və aktivlərin faktiki istifadə müddəti ilə müqayisə etməlidir.
- Şübhəli borclar üzrə ehtiyat
- Ehtiyatların xalis satış dəyəri

Hər birində sual eynidir: rəhbərliyin fərziyyələri ağılabatandırımı və qərəzsizdirimi?

Mini-keys — Şübhəli Borclar Ehtiyatı (ABCD MMC)

Vəziyyət: ABCD MMC-nin 500 000 manat debitor borcu var. Onun 120 000 manatı artıq 14 aydır ödənilməyib. Rəhbərlik hesab edir ki, müştəri yaxın aylarda ödəyəcək və ehtiyat yaratdır.

Sübut Dəstəyi

Bu fərziyyəni hansı sübutlar dəstəkləyir?

Sonrakı Ödəniş

Hesabat tarixindən sonra ödəniş olubmu?

Müştəri Vəziyyəti

Müştərinin maliyyə vəziyyəti necədir?

Əvvəlki Təcrübə

Oxşar hallarda müəssisənin əvvəlki təcrübəsi nə olub?

Məqsəd rəhbərliyin optimizmini deyil, fərziyyənin ağılabatlığını qiymətləndirməkdir.

Seçilmiş Maddələr — BAS 501

BAS 501 üç konkret sahədə əlavə prosedurlar tələb edir. Bu sahələrin hər biri xüsusi risk daşıyır və standart audit prosedurları kifayət etmir.

Ehtiyatlar

Əhəmiyyətli olduqda auditor fiziki sayımda iştirak edir — sayım təlimatlarını qiymətləndirir, sayımı müşahidə edir və test sayımları aparır. İştirak mümkün deyilsə, alternativ prosedurlar tətbiq olunur və bunun səbəbi sənədləşdirilir. Nəticədə ehtiyatların mövcudluğu üzrə birbaşa sübut əldə edilməlidir.

Məhkəmə İşləri və İddialar

Rəhbərlikdən sorğu, protokolların və hüquqi xərclərin nəzərdən keçirilməsi, risk olduqda isə müəssisənin xarici hüquq müşaviri ilə birbaşa yazışma. Açıqlanmamış iddialar gizli öhdəlik yarada bilər. Auditor yalnız rəhbərliyin izahatı ilə kifayətlənə bilməz.

Seqment Məlumatı

Rəhbərliyin istifadə etdiyi metodları anlamaq və tətbiqi test etmək. Seqment məlumatının düzgün hazırlanması və açıqlanması auditorun diqqət mərkəzində olmalıdır.

Fəaliyyətin Davamlılığı — BAS 570

Fəaliyyətin davamlılığı yalnız formal yoxlama deyil. Auditor rəhbərliyin qiymətləndirməsini nəzərdən keçirir, davamlılığa əhəmiyyətli şübhə yaradan hadisə və şəraitləri müəyyən edir və belə şübhə varsa, əhəmiyyətli qeyri-müəyyənliyin mövcudluğunu və açıqlamanın adekvatlığını qiymətləndirir. Təcrübədə fəaliyyətin davamlılığı ilə bağlı problemlər çox vaxt ilk növbədə maliyyə hesabatlarından deyil, pul vəsaitlərinin hərəkətindən, kredit öhdəliklərindən, vergi borclarından və təchizatçılar qarşısında gecikmələrdən görünür.

ABCD MMC — Nümunə

Əgər ABCD MMC ardıcıl iki il zərər göstərsə, qısamüddətli öhdəlikləri dövrüyyə aktivlərini üstələsə və kredit müqavilələri pozulsa, auditor fəaliyyətin davamlılığı üzrə əlavə prosedurlar həyata keçirməlidir.

Qiymətləndirmə Zənciri

Bu qiymətləndirmə birbaşa auditor rəyinə təsir edir:

01

Davamlılığa Əhəmiyyətli Şübhə Var?

Xeyr → standart (dəyişdirilməmiş) rəy.

02

Açıqlama Adekvatdır mı?

Bəli → müsbət rəy + "Fəaliyyətin davamlılığı ilə bağlı əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlik" bölməsi.

03

Açıqlama Qeyri-Adekvatdır

Xeyr → şərti və ya mənfi rəy. Əgər müəssisə fəaliyyətin davamlılığı əsasında hesabat hazırlayıb, lakin bu əsas heç uyğun deyilsə, rəy mənfi olmalıdır.

Qeyd: Digər bir xüsusi sahə qrup auditidir — BAS 600. Burada komponent auditorlarının işi və qrupdaxili əlaqəli tərəf əməliyyatları əlavə diqqət tələb edir; bu, ayrıca geniş mövzudur.

Xüsusi Sahələr: Risk və Audit Cavabı

Aşağıdakı cədvəl bütün bu sahələri bir məntiqdə birləşdirir — hər bir xüsusi sahənin əsas riski və ona uyğun audit cavabı:

Xüsusi Sahə	Əsas Risk	Audit Cavabı
Əlaqəli Tərəf Əməliyyatları (BAS 550)	Bazar şərtlərinə uyğun olmaması, gizlədilmə, fırıldaq	Müqavilə yoxlaması, biznes məntiqinin qiymətləndirilməsi, müstəqil təsdiq
Uçot Təxminləri (BAS 540)	Təxmin qeyri-müəyyənliyi, rəhbərlik qərəzliliyi	Prosesin testi, diapazon, qərəzin qiymətləndirilməsi, stand-back
Ehtiyatlar (BAS 501)	Mövcudluq və qiymətləndirmə	Fiziki sayımda iştirak, test sayımları
Məhkəmə İşləri və İddialar (BAS 501)	Açıqlanmamış öhdəliklər	Hüquq müşaviri ilə yazışma
Fəaliyyətin Davamlılığı (BAS 570)	Əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlik	Rəhbərlik qiymətləndirməsinin yoxlanması, açıqlamanın adekvatlığı

Bu cədvəl göstərir ki, hər bir xüsusi sahənin özünəməxsus risk profili var və auditorun cavabı bu riskə mütənəsib olmalıdır. Əlaqəli tərəf əməliyyatlarında əsas təhlükə bazar şərtlərinə uyğun olmama və gizlədilmədir — buna görə müqavilə yoxlaması və biznes məntiqinin qiymətləndirilməsi vacibdir. Uçot təxminlərində qərəzlilik riski prosesin testini və diapazon hazırlanmasını tələb edir. Ehtiyatlarda mövcudluq riski fiziki sayımı zəruri edir. Məhkəmə işlərində gizli öhdəlik riski hüquq müşaviri ilə birbaşa yazışmanı tələb edir. Fəaliyyətin davamlılığında isə əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlik riski rəhbərlik qiymətləndirməsinin hərtərəfli yoxlanmasını və açıqlamanın adekvatlığını tələb edir.

Ən Çox Rast Gəlinən Nöqsanlar

Keyfiyyətə nəzarət yoxlamalarında bu sahələr üzrə ən çox rast gəlinən nöqsanlara baxaq. Görəcəksiniz ki, onların əksəriyyəti texniki bilik çatışmazlığından deyil, peşəkar skeptisizmin zəifliyindən və əsaslandırmanın sənədləşdirilməməsindən yaranır.

1	<p>Əlaqəli Tərəflər Yalnız Rəhbərliyin Siyahısı ilə Müəyyən Edilir (BAS 550)</p> <p>Auditor rəhbərliyin verdiyi əlaqəli tərəflər siyahısını alır və onu müstəqil mənbələrlə yoxlamadan qəbul edir. Halbuki rəhbərlik əlaqədən xəbərsiz ola və ya onu gizlədə bilər. Auditin əsl dayəri məhz açıqlanmamış münasibətləri aşkar etməkdir.</p>
2	<p>"Bazar Şərtləri ilə" İddiası Əsaslandırılmadan Qəbul Edilir (BAS 550)</p> <p>Audit faylında qeyd olunur ki, əlaqəli tərəf əməliyyatı bazar şərtləri ilə aparılıb. Lakin bu nəticəni dəstəkləyən heç bir sübut yoxdur — müqayisə bazası, müstəqil qiymət, faiz dərəcəsi göstərilir. Bu, ən çox təkrarlanan nöqsanlardan biridir.</p>
3	<p>Əhəmiyyətli Əməliyyatın Biznes Məntiqi Qiymətləndirilmir (BAS 550 / 240)</p> <p>Normal fəaliyyətdən kənar böyük bir əməliyyat olur — məsələn, əlaqəli müəssisəyə faizsiz borc və ya bazar qiymətindən aşağı satış. Auditor əməliyyatı qeyd edir, amma əsas sualı vermirdi: bu əməliyyat iqtisadi cəhətdən nə üçün baş verir? Cavab yoxdursa, bu, rəhbərliyin nəzarəti aradan qaldırması əlaməti ola bilər.</p>
4	<p>Təxmin Rəhbərliyin Rəqəmi Kimi Qəbul Edilir (BAS 540)</p> <p>Uçot təxmini audit faylına rəhbərliyin verdiyi rəqəm kimi düşür. Təxmin qeyri-müəyyənliyi, fərziyələrin ağılabatanlığı və mümkün rəhbərlik qərəzliliyi qiymətləndirilmir. Auditor nə diapazon hazırlayır, nə də fərziyələri sınaqdan keçirir.</p>
5	<p>Ehtiyatların Fiziki Sayımında İştirak Edilmir (BAS 501)</p> <p>Ehtiyatlar əhəmiyyətli olsa da, auditor fiziki sayımda iştirak etmir; iştirak mümkün olmayıbsa, səbəb və tətbiq edilən alternativ prosedurlar sənədləşdirilmir. Nəticədə ehtiyatların mövcudluğu üzrə birbaşa sübut çatışmır.</p>
6	<p>Məhkəmə İşləri Üzrə Hüquq Müşaviri ilə Yazışma Aparılmır (BAS 501)</p> <p>Açıqlanmamış məhkəmə işləri və iddialar gizli öhdəlik yaratsa da, risk göstəriciləri olduğu halda müəssisənin xarici hüquq müşaviri ilə birbaşa yazışma aparılmır. Auditor yalnız rəhbərliyin izahatı ilə kifayətlənir.</p>
7	<p>Fəaliyyətin Davamlılığı Formal Qiymətləndirilir (BAS 570)</p> <p>Davamlılıq sadəcə "problem yoxdur" qeydi ilə keçilir. Şübhə yaradan əlamətlər (mənfəi kapital, daimi zərər, likvidlik problemləri) təhlil edilmir, əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlik və açıqlamanın adekvatlığı qiymətləndirilmir.</p>
8	<p>Açıqlamalar Yoxlanmır (BAS 550 / 540 / 700)</p> <p>Rəqəm düzgün olsa belə, açıqlamalar natamam qalır. Əlaqəli tərəf açıqlamaları, təxmin qeyri-müəyyənliyi açıqlamaları və ya going concern açıqlamaları auditin son anına saxlanılır və lazımı diqqətlə yoxlanmır. Halbuki bu sahələrdə açıqlama rəqəm qədər vacibdir.</p>
9	<p>Açıqlanmamış Əlaqəli Tərəf Əlamətləri Araşdırılmır (BAS 550)</p> <p>Audit zamanı bank təsdiqlərində, müqavilələrdə və ya iclas protokollarında əlaqəli tərəf ehtimalını göstərən məlumatlar aşkar edilir. Lakin auditor bu əlamətləri ayrıca araşdırmır və rəhbərlikdən əlavə izahat almır. Halbuki BAS 550 belə hallarda auditorun risk qiymətləndirməsini yenidən nəzərdən keçirməsini tələb edir. Bu nöqsan praktikada çox rast gəlinir.</p>

Bütün bu nöqsanların kökündə eyni iki problem dayanır: **peşəkar skeptisizmin (BAS 200) zəifliyi** və **əsaslandırmanın audit faylında (BAS 230) görünməməsi**. Bu sahələrdə auditor "rəhbərlik belə dedi" cavabı ilə kifayətlənə bilməz. Təcrübə göstərir ki, bu sahələr üzrə aşkarlanan nöqsanların böyük hissəsi standartın bilinməməsindən deyil, rəhbərliyin izahlarının müstəqil şəkildə yoxlanmamasından və auditor mühakiməsinin audit faylında görünməməsindən yaranır.

Nümunə: Keyfiyyətli Fayl Necə Görünür? – ABCD MMC, R1

İndi nöqsanların əksinə — yaxşı sənədləşdirilmiş bir işçi sənədə baxaq. Aşağıda ABCD MMC auditinin əlaqəli tərəflər üzrə işçi sənədinin məzmunu verilir:

Əlaqəli tərəflər reyestri və əhəmiyyətli əməliyyatın qiymətləndirilməsi

Müştəri: ABCD MMC

BAS əsası: BAS 550 · BAS 240 · BAS 580

Hazırlayan / Nəzarət: Kərimov Şamxal Vəli oğlu — 12.04.2026

Müəyyən Edilmiş Əlaqəli Tərəflər

Təsisçi-direktor XXX; onun nəzarətində olan ABCD-LOGISTIKA MMC (ortaq sahiblik). Münasibətlər həm rəhbərlikdən sorğu ilə, həm də dövlət qeydiyyatı reyestri, bank təsdiqləri və iclas protokolları ilə müstəqil şəkildə təsdiqlənib.

Əhəmiyyətli Əməliyyat (Normal Fəaliyyətdən Kənar)

ABCD MMC ABCD-LOGISTIKA MMC-yə 200 000 manat məbləğində faizsiz borc verib. Bu, bazar şərtlərindən (faizli) fərqlənir, ona görə əməliyyat ayrıca qiymətləndirilib.

Aparılan Prosedurlar və Biznes Məntiqi

Borc müqaviləsi və geri ödəmə qrafiki yoxlanılıb. Əməliyyatın iqtisadi məntiqi araşdırılıb: borc qrup daxilində müvəqqəti likvidlik dəstəyi üçün verilib və təsisçinin yazılı qərarı ilə təsdiqlənib. Aktivlərin yönəldilməsi və ya rəhbərliyin nəzarəti aradan qaldırması əlaməti aşkar edilməyib. Faizsiz şərt qeydlərdə düzgün əks etdirilib.

Uçot və Açıqlama

Əməliyyat maliyyə hesabatlarının əlaqəli tərəflər qeydində (Qeyd 21) tam açıqlanıb: tərəfin adı, münasibətin mahiyyəti, məbləğ və şərtlər (faizsiz, müddət). Yazılı təqdimat məktubunda rəhbərlik bütün əlaqəli tərəfləri açıqladığını təsdiqləyib.

NƏTİCƏ: Əlaqəli tərəflər müstəqil mənbələrlə təsdiqlənib; əhəmiyyətli əməliyyatın biznes məntiqi əldə edilib, səlahiyyətli şəkildə təsdiqlənib və düzgün açıqlanıb. Fırıldağ əlaməti yoxdur. Əməliyyat uyğun uçota alınıb və açıqlanıb.

Uğurun Əsas Amilləri və Yekun Nəticələr

Əlaqəli tərəflər və xüsusi sahələr üzrə keyfiyyətli auditin beş əsas amili var. Müfəttiş bu sahələrdə audit faylını oxuyarkən bir neçə açar suala cavab axtarır: auditor əlaqəli tərəfləri müstəqil şəkildə müəyyən edibmi, yoxsa yalnız rəhbərliyin siyahısına güvənibmi? Əhəmiyyətli əməliyyatların biznes məntiqi qiymətləndirilibmi? Təxminlər rəqəm kimi yox, proses və qeyri-müəyyənlik kimi yoxlanılıbmı? Açıqlamalar tam və düzgündürmü? Və ən əsası — peşəkar skeptisizm faylda görünürmü?

Rəhbərliyin Siyahısından Kənara Çıxmaq

Əlaqəli tərəfləri yalnız rəhbərlikdən soruşmaqla müəyyən etmək olmaz. Müstəqil mənbələr — qeydiyyat reyestrləri, bank məlumatları, müqavilələr, iclas protokolları — əsl təminat verir.

Fırıldaq Linzası ilə Baxmaq

Komanda müzakirəsində və audit boyu auditor soruşmalıdır: bu münasibət və ya əməliyyat rəhbərliyin nəzarəti aradan qaldırması üçün vasitə ola bilərmı? Ayıqlıq bu sahələrin əsas alətidir.

Mütəxəssis və Məsləhətləşmə

Mürəkkəb təxminlər, qiymətləndirmələr və hüquqi məsələlər çox vaxt auditorun öz biliyindən kənara çıxır. Lazım olduqda qiymətləndirici, vergi və ya hüquq mütəxəssisi cəlb etmək keyfiyyətin bir hissəsidir.

Açıqlamalara Erkən Diqqət

Açıqlamaları auditin son gününə saxlamayın. Əlaqəli tərəf və təxmin açıqlamaları rəqəm qədər mühakimə tələb edir və əvvəlcədən planlaşdırılmalıdır.

Əsaslandırmanı Sənədləşdirmək

Bu sahələrdə nəticə həmişə mühakiməyə əsaslanır. Ona görə də auditorun düşüncəsi — niyə bu fərziyyə ağlabatandır, niyə bu əməliyyat fırıldaq deyil — audit faylında aydın görünməlidir.

Müfəttişin Qiymətləndirmə Zənciri

Müfəttiş bu sahələrdə qiymətləndirməni adətən aşağıdakı zəncirlə aparır: **Müəyyən etmə** → **Qiymətləndirmə** → **Sübut** → **Nəticə** → **Açıqlama**. Əgər bu zəncir aydın görünürsə — yəni auditor kimi müəyyən etdiyini, necə qiymətləndirdiyini, hansı sübuta əsaslandığını, hansı nəticəyə gəldiyini və açıqlamanın adekvatlığını göstəribsə — fayl güclü hesab olunur. Zəncirin hər hansı halqası rəhbərliyin sözü ilə əvəzlənsə, keyfiyyət sualları yaranır.

Praktik Təvsiyələr

- Əlaqəli tərəfləri müstəqil təsdiqləyin
- Rəhbərliyin siyahısı başlanğıc nöqtəsidir, son nöqtə deyil. Reyestr, bank, protokol və müqavilələrlə müqayisə aparın.
- Hər əhəmiyyətli əməliyyat üçün "niyə?" soruşun
- Normal fəaliyyətdən kənar hər əlaqəli tərəf əməliyyatının iqtisadi məntiqini araşdırın. Məntiq aydın deyilsə, fırldaq ehtimalını nəzərdən keçirin.
- Bu sahələrdə açıqlama auditin sonunda yaranan formal mətn deyil; planlaşdırmanın bir hissəsidir.
- Təxminə proses kimi baxın
- Təxmini rəqəm kimi deyil, fərziyyələr, qeyri-müəyyənlik və mümkün qərəz kimi qiymətləndirin. Lazım olduqda diapazon hazırlayın.
- Açıqlamaları əvvəldən planlaşdırın
- Skeptisizmi fayda göstərin
- Bu sahələrdə peşəkar skeptisizm auditin nüvəsidir — və o, yalnız auditorun beynində deyil, audit faylında görünməlidir.

Yekun nəticə: Əlaqəli tərəflər və xüsusi sahələr auditin "yüksək mühakimə" bölgəsidir. Burada keyfiyyət aşağıdakılar üzərində qurulur: əlaqəli tərəflərin müstəqil müəyyən edilməsi; əhəmiyyətli əməliyyatların biznes məntiqinin qiymətləndirilməsi; təxminlərin proses və qeyri-müəyyənlik kimi yoxlanılması; seçilmiş maddələr üzrə birbaşa sübut (sayım, hüquqi yazışma); fəaliyyətin davamlılığı və açıqlamaların adekvatlığı; güclü peşəkar skeptisizm və aydın sənədləşdirmə. Nəticə etibarilə, bu sahələrdə yüksək keyfiyyət rəqəmləri yoxlamaqdan deyil, rəhbərliyin mühakimələrini müstəqil və skeptik şəkildə qiymətləndirib bunu sənədləşdirməkdən asılıdır.